

บทที่ 2

เอกสารและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาในครั้งนี้จะได้นำแนวคิดที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการศึกษา ประกอบด้วยแนวคิด แนวคิดเรื่องการรับรู้ แนวคิดเรื่องการจัดการข่าวสารข้อมูล และแนวคิดเรื่องการสื่อสารเพื่อชุมชนดังนี้

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการรับรู้

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการข่าวสารข้อมูล

แนวคิดเรื่องการสื่อสารเพื่อชุมชน

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการรับรู้

การรับรู้ของประชากรแต่ละคนแต่ละกลุ่มมีความต่างกัน ดังนั้นความสำเร็จ หรือ ความล้มเหลวของการสื่อสารจึงอาจเกิดขึ้นได้เพราะความแตกต่างในเรื่องการรับรู้ของแต่ละบุคคล การรับรู้เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมการสื่อสาร ทักษะคิด และความคาดหวังของผู้สื่อสาร การรับรู้เป็นกระบวนการตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่ได้รับ กล่าวคือคนเราไม่สามารถให้ความสนใจกับสิ่งต่าง ๆ ได้รอบตัวได้ทั้งหมด แต่จะเลือกรับรู้เพียงบางส่วนเท่านั้น แต่ละคนมีความสนใจ และรับรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัวต่างกัน ฉะนั้นเมื่อได้รับสารเดียวกัน ผู้รับสารแต่ละคนอาจให้ความสนใจ และรับรู้สารเดียวกันต่างกัน โดยทั่วไปการรับรู้ที่แตกต่างกันเกิดจากอิทธิพลหรือตัวกรอง (Filter) บางอย่าง

1. แรงผลักดันหรือแรงจูงใจ (Motives) เรามักเห็นในสิ่งที่เราต้องการเห็นและได้ยินในสิ่งที่เราต้องการได้ยินเพื่อสนองความต้องการของตนเอง
2. ประสบการณ์เดิม (Past experience) คนเราต่างเติบโตขึ้นในสภาพแวดล้อมต่างกัน ถูกเลี้ยงดูด้วยวิธีต่างกัน และคบหาสมาคมกับคนต่างกัน
3. กรอบอ้างอิง (Frame of reference) ซึ่งเกิดจากการสั่งสมอบรมทางครอบครัว และสังคม ฉะนั้น คนต่างศาสนากันจึงมีความเชื่อและทัศนคติในเรื่องต่าง ๆ กันได้
4. สภาพแวดล้อม คนที่อยู่ในสภาพแวดล้อมต่างกัน เช่น อุณหภูมิ บรรยากาศ สถานที่ ฯลฯ จะตีความสารที่ได้รับต่างกัน
5. สภาวะจิตใจและอารมณ์ ได้แก่ ความโกรธ ความกลัว ฯลฯ

การรับรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์และการสั่งสมทางสังคมของแต่ละคน นอกเหนือจากสภาพร่างกาย หรือความสามารถทางกายภาพของบุคคล (Individual biology or physical ability) การเรียนรู้ทางสังคมและวัฒนธรรม (Cultural training) และลักษณะทางจิตวิทยาของบุคคล (Personal psychology)

ในการเลือกรับรู้นี้ พัทธนี เขยจรรยา และคณะ (2534 : 74) ได้กล่าวถึงแนวคิดในการติดต่อสื่อสารกันของมนุษย์ว่า แนวคิดที่เกี่ยวข้องในการติดต่อสื่อสารกันของมนุษย์ คือ การเลือกเปิดรับ การเลือกรับรู้ ซึ่งได้แยกพฤติกรรมออกเป็น 3 แบบ คือ

การเลือกเปิดรับ คนเรามีแนวโน้มที่จะเปิดตัวเองให้ได้สื่อสารตามความคิดเห็นและความสนใจของตนและหลีกเลี่ยงไม่สื่อสารในสิ่งที่ไม่สอดคล้องกับความคิดเห็นและความสนใจของตน

การเลือกรับรู้ แนวโน้มของคนเราที่จะเปิดรับและตีความเพื่อให้การสื่อสารนั้นเป็นไปตามความคิดเห็น และความสนใจของตนโดยการขังเบียดสื่อสารให้มีทิศทางเป็นที่ ฟังพอใจของตน

การเลือกจดจำ การเลือกรับรู้มีความเกี่ยวพันกับการเลือกจดจำอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งความพร้อมที่จะจดจำสารมักเกิดขึ้นแก่คนที่สนใจและพร้อมที่จะเข้าใจ

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการข่าวสารข้อมูล

ในการจัดการข่าวสารข้อมูลมีแนวคิดสำคัญที่สนับสนุนว่าการจัดการกับข่าวสารข้อมูลของผู้รับสารนั้นมีความเกี่ยวข้องกับเงื่อนไข องค์ประกอบต่างๆ หลัการ กระบวนการ กล่าวโดยสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. องค์ประกอบส่วนตัวของผู้รับสาร

1.1 ปัจจัยที่เกี่ยวกับลักษณะส่วนตัว (Personal Characteristics) ซึ่งประกอบไปด้วย ระดับอายุของแต่ละบุคคล สถานภาพทางสังคม ฐานะทางเศรษฐกิจระดับการศึกษา รวมถึงความสามารถด้านจิตใจ

1.2 ปัจจัยทางด้านพฤติกรรมติดตามข่าวสาร ทั้งข่าวสารจากแหล่งข่าวสารที่ไม่เป็นทางการ แหล่งข่าวสารที่เป็นทางการ ทั้งในและนอกชุมชน

1.3 ปัจจัยด้านทักษะในการสื่อสาร คือ ทักษะการพูด การเขียน การอ่าน การฟัง

1.4 ปัจจัยด้านทัศนคติของบุคคล มีทัศนคติ ความคิดคำนึงเกี่ยวกับแหล่งส่งข่าวสาร ข่าวสาร เป็นอย่างไร และมีระดับความรู้ คือ ความรู้ในเนื้อหาข่าวสารที่ได้รับมากน้อยขนาดใด

1.5 ปัจจัยทางด้านความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relationship) ปัจจัยทางด้านนี้ขึ้นอยู่กับว่า บุคคลแต่ละคนมีความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกและภายในชุมชนมากน้อยเพียงใด หรือมาจากสภาพสังคม และวัฒนธรรมใด เพราะย่อมก่อให้เกิดการตีความเรื่องราวข่าวสารที่ได้รับแตกต่างกันออกไปตามระบบสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นอยู่

2. การเลือกรับสารของผู้รับสาร

การจะเลือกรับสารของผู้รับสารนั้น มีมูลเหตุจูงใจหลายประการ ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยดังต่อไปนี้

- จุดมุ่งหมายในการรับสารว่าต้องการฟังข่าวสาร ความรู้ บันเทิง หรือมีจุดประสงค์อื่น ๆ ซึ่งผู้รับสารจะเลือกตามความต้องการของตนเอง

- ความสามารถในการรับสาร ซึ่งผู้รับสารแต่ละคนจะมีข้อจำกัดของตนเองในการรับสารจากแหล่งสารต่าง ๆ

- ความสะดวกในการรับสาร ข่าวสารไหนที่สามารถเข้าไปใกล้ตัว ผู้รับสารมาก โอกาสที่จะได้รับเลือกก็มีมากขึ้นเท่านั้น

- ความสนใจของผู้รับสาร ซึ่งจะสนใจตามสัญชาตญาณของมนุษย์ และสนใจในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม

- นิสัยและความเคยชิน แรกทีเดียวผู้รับสารส่วนใหญ่จะรับสารตามความต้องการของตนเอง แต่ถ้าไม่มีโอกาสเลือกก็มักจะยอมรับที่มีความใกล้เคียงกัน (อรุณี ประภา หอมเศรษฐี, 2530 : 203-207)

3. การจำแนกข่าวสารของผู้รับสาร

สุรพงษ์ โสธนาเสถียร (2532:28-29) ได้กล่าวว่าการจำแนกข่าวสารในท้องถิ่นได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

3.1 ข่าวสารพื้นฐานทั่วไป เป็นข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์บ้านเมืองได้แก่ ข่าวการเมือง ข่าวเศรษฐกิจ ข่าวสังคม ข่าวกีฬา - บันเทิง

3.2 ข่าวสารสนทนา เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นกว้าง ๆ ซึ่งเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น การซุบซิบนินทา การวิพากษ์วิจารณ์ข่าวสารหรือเนื้อข่าวที่ได้รับจากแหล่งข่าวสารต่าง ๆ หรือจากข่าวสารพื้นฐานทั่วไป

3.3 ข่าวเฉพาะ ข่าวสารเฉพาะเกี่ยวกับตัวผู้รับข่าวสารเอง

แนวคิดเรื่องการสื่อสารเพื่อชุมชน

กระบวนการทัศน์เรื่องการสื่อสารเพื่อการพัฒนาหรือเพื่อชุมชนนั้น มีนักคิดทางนิเทศศาสตร์ได้ให้ทัศนะไว้สามารถสรุปคุณลักษณะของการสื่อสารเพื่อชุมชนพอสังเขปได้ดังนี้

- 1 เป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way communication)
- 2 ทิศทางการไหลของข้อมูลข่าวสาร (Flow of information) การไหลของข่าวสารข้อมูลของการสื่อสารเพื่อชุมชนจะมีลักษณะทุกทิศทางทั้งจากบนสู่ล่างและจากข้างล่างสู่ข้างบน และตามแนวนอน กล่าวคือข่าวสารจะไหลจากภาคนอกชุมชน ไปสู่ชุมชนและจากชุมชนไปสู่ภายนอกและระหว่างภายในชุมชนเดียวกัน
- 3 เป้าหมายของการสื่อสารชุมชน
  - 3.1 จำแนกตามผู้เกี่ยวข้อง ทั้งระดับชุมชน ซึ่งเป็นการสื่อสารเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชน และระดับหน่วยนอกชุมชน เป็นการสื่อสารเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงองค์กรภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา รวมทั้งระดับสังคมส่วนรวม เป็นการสื่อสารเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคม วัฒนธรรมโดยส่วนรวม
  - 3.2 จำแนกตามทิศทางการไหลของข่าวสารเพื่อโน้มน้าวชักจูงถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร เพื่อแสดงออกความเป็นตัวตนของชุมชน ความต้องการ และสิทธิ ตักดีศรี ภูมิปัญญาของชุมชน และเพื่อแสดงความเป็นตัวเองของปัจเจก ในหน่วยย่อยจากชุมชน
- 4 เป็นการสื่อสารที่ดำเนินการเพื่อสนองความต้องการของประชาชนตามกระบวนการทัศน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน
- 5 หน้าที่ของการสื่อสารชุมชนประกอบด้วย
  - 5.1 หน้าที่ทางสังคม (Social Function)
  - 5.2 หน้าที่ในการให้ข้อมูลข่าวสาร (Information Function)
  - 5.3 หน้าที่ในการควบคุมการปฏิบัติ (Control Activation Function)
- 6 สื่อของชุมชนเน้นการปรับปรุงสื่อให้เหมาะสมกับประโยชน์ในการใช้งานของชุมชน
- 7 สื่อชุมชนต้องเป็นสื่อที่คนในชุมชนสามารถเข้าถึงได้ตลอดเวลา
- 8 สื่อชุมชนต้องเป็นสื่อที่คนในชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในหลายบทบาท อาทิ ผู้วางแผนผลิต ผู้ใช้สื่อ ผู้แสดง
- 9 สื่อชุมชนต้องเป็นสื่อที่แสดงออกของชุมชน
- 10 สื่อชุมชนต้องสามารถปรับเปลี่ยนลักษณะของการเป็นเครื่องมือถ่ายทอดข่าวสาร เป็นเวทีของการแลกเปลี่ยนข่าวสารและทัศนะของคนในชุมชน

กรอบแนวคิดในการศึกษา

ในชุมชนเมืองหรือชุมชนแออัดในจังหวัดเชียงใหม่ มีสภาพที่มีการทับซ้อนระหว่างชุมชนดั้งเดิมและความเป็นสังคมเมือง ชาวชุมชนจะมีการเปิดรับสารทั้งจากภายนอกและ

ภายในชุมชน โดยมีกระบวนการรับรู้และกระบวนการจัดการกับข่าวสารข้อมูลที่ได้รับเพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน ตามบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน ตลอดจนภูมิหลังของปัจเจกบุคคลแต่ละคน โดยสื่อแต่ละประเภทที่มีในชุมชนไม่ว่า สื่อที่อยู่ในชุมชน อาทิ สื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจ และสื่อประเพณี และสื่อที่อยู่นอกชุมชน อาทิ สื่อมวลชนนั้น สื่อแต่ละประเภท มีคุณลักษณะ และได้แสดงบทบาทหน้าที่ในการเป็นเครื่องมือของการพัฒนาอย่างไร และชาวชุมชนในฐานะผู้รับและใช้สารมีสิทธิและมีส่วนร่วมในสื่อแต่ละประเภทอย่างไร

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่